

**Електронна бібліотека
видань історичного факультету
Харківського університету**

Скирда В. В. В. Н. Каразін і археологія // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Збірник наукових праць молодих вчених. – Харків, 1998. – С. 156 – 159.

При використанні матеріалів статті обов'язковим є посилання на її автора з повним бібліографічним описом видання, у якому опубліковано статтю. Дана електронна копія статті може бути скопійована, роздрукована і передана будь-якій особі без обмежень права користування за обов'язкової наявності першої (даної) сторінки з повним бібліографічним описом статті. При повторному розміщенні статті у мережі Інтернет обов'язковим є посилання на сайт історичного факультету.

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, Харків, пл. Свободи, 4,
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна,
історичний факультет. **E-mail:** istfac@univer.kharkov.ua

©Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна; історичний факультет

©Автор статті

©Оригінал-макет та художнє оформлення – зазначене у бібліографічному описі видавництво

©Ідея та створення електронної бібліотеки – А. М. Домановський

союзниками из-за глубоких различий во всём, начиная от культурных традиций, экономических систем и кончая геополитическими интересами.

1. Арбатов А. Россия: национальная безопасность в 90-е годы // Полис - 1994. - №3.
2. В.Г. Гельбрас. На восточном направлении // Свободная мысль - 1997. - №11.
3. Гуань Гунхай. Россия и Китай // Свободная мысль. - 1997. - №8.
4. Моисеев Л.П. Время восточной политики Кремля // Международная жизнь. - 1997. - №12.
5. Urusov M. Cultural Exchange: U-boats for Canned Meat // Moscow news. - 1997. - №44. - November, 6-12.

Скирда В.В.

В.Н. Каразін і археологія

Засновник Харківського університету Василь Назарович Каразін (1773 - 1842 рр.) - видатний громадський діяч, винахідник, який зробив свій внесок в різні галузі науки, також займався й археологічними дослідженнями [1, с. 202; 2, с. 3; 3, с. 3].

З якого часу В.Н. Каразін почав цікавитися старожитностями не відомо. Але, можна припустити, що це сталося десь наприкінці XVIII на початку XIX ст. У всякому разі ця зацікавленість з'явилася не пізніше другого десятиріччя 19 ст. Доказом цього є той факт, що у 1818 р. В.Н. Каразін надрукував в "Украинском вестнике", журналі, який видавався на той час у Харкові, "Записку о достопримечательностях Москвы". Що правда, це було зроблено без дозволу Карамзіна, бо ця записка була ним складена у 1817 р. для імператриці Марії Федорівни, а не для розповсюдження [4; 5, с. 141]. Але сам факт цієї публікації свідчить за те, що В.Н. Каразін не тільки сам зацікавився старожитностями й історією взагалі, а й хотів привернути до них увагу якомога більшого числа людей.

Приблизно в тіж часи, засновник Харківського університету надав одному з перших археологів-славістів З.Ходаковському відомості про городища, які останній використовував у своєму "Проспекте ученого путешествия по России для объяснения древней истории", надрукованому в 1820 році [6; 7, с. 63]. Чимало зусиль поклав В.Н. Каразін і для допомоги З.Ходаковському в справі організації його поїздки по Російській імперії з метою вивчення городищ. Ось як він згадував про це сам: "...Я с нетерпеливостью ожидал сюда [до Харкова. - В.С.] г-на Ходаковского, об отправлении коего на казенный счет по Империи, я в Петербурге

более всех (хотя впрочем закрыто) ходатайствовал” [8, с. 585]. В.Н. Каразін, як це ми бачимо з його листа від 19 грудня 1827 року до Харківського віце-губернатора С.Ф.Паскевича, вважав, що в Харківській губернії є старожитності, які заслуговують уваги дослідників. Особливе місце серед цих старожитностей, вчений, якого сучасники називали українським Ломоносовим [2, с. 3], надавав городищам. Деякі з цих городищ, на думку В.Н. Каразіна, яку підтвердили дослідження археологів уже в радянські часи “...восходящих до Геродотових времен” і, продовжує “...следовательно старее всего того, что за исключением берегов Черного моря, представляет нам Россия”. Взагалі він вважав городища “...старее Цезарей, и важнее для нас их монет” [9, с. 128]. В.Н.Каразін розумів, що для проведення розкопок городищ потрібні великі матеріальні кошти, а в Росії на той час не було серед багатих людей тих, хто цікавився б старожитностями і надавав би потрібну допомогу. Тому, він покладав велику надію на поїздку З.Ходаковського, гадаючи, що той почне дослідження городищ Харківщини. Але, на превеликий жаль В.Н.Каразіна, один із перших російських археологів помер не доїхавши до наших місць [9, с. 128]. Не чекаючи на інших, В.Н.Каразін і сам проводив археологічні дослідження. Насамперед, треба згадати про те, що він дав повний опис “...древнегреческому орудию или украшению, из чистого золота”, яке являло собою “род венца” і було знайдено у 1810 році біля слободи Вольного Богодухівського повіту неподалеку від городища [9, с. 128-129]. Зараз важко сказати, що це була за річ – чи вінець, чи, можливо, гривна, бо вона зникла ще до часу як В.Н.Каразін повідомляв про неї С.Ф.Паскевичу. Але, той висновок першого дослідника знахідки, що її зробили греки, майже не викликає сумнівів, і, мабуть, буде вірно, якщо ми віднесемо цю річ до скифо-сарматської епохи. Щоправда, В.Н.Каразін і сам вишукував аналогії цьому предмету й находив їх у мідних речах, які знаходили у тих місцях Німеччини, де колись мешкали слов’яни [9, с. 129].

Звертав свою увагу В.Н.Каразін і на монети римських імператорів, які вже в його час знаходили на Харківщині та інших місцях України. Вже в 20-х роках XIX ст. ним було встановлено той факт, що римські монети, які знаходили на Харківщині, належали I-III ст н.е. Таке датування римських монет, знайдених на Україні, підтверджують і сучасні дослідження [9, с. 129; 10, с. 246].

Як би це не виглядало дивним, але В.Н.Каразін, за нашими даними, був першим серед харківських вчених, хто розпочав займатися розкопками археологічних пам’яток. Коли і де він проводив такі розкопки точно невідомо, але можна бути впевненим, що це сталося до 1827 р., коли вчений повідомляв про їх результати С.Ф.Паскевичу. В.Н.Каразін розкопував безкурганні (грунтові) поховання, за його словами “...сделавшиеся уже плоскими от времени” і находив там черепи й глиняний посуд. Використовуючи метод Блуменбаха по вивченню черепів і спираючись на форму посудин, які були знайдені в розкопаних ним похованнях, В.Н.Каразін зробив дуже цікавий і важливий на той час історичний висновок, що осілі племена на території Харківської та сусідніх губерній не

раптом виникли у 9 ст., а існували, можливо, й за дві тисячі років до того [9, с. 129, 130]. В одній із своїх останніх статей, В.Н.Каразін робить припущення, що, можливо, ще в часи Геродота в межиріччі Дніпра та Дону існувало якесь слов'янське плем'я, яке займалося землеробством [11, с. 599].

У 1835 р. В.Н.Каразін отримав листа від відомого російського археолога, академіка Кьолера, в якому той пропонував своєму адресату провести розкопки місцевих курганів, а також повідомляв про результати розкопок гробниць у Керчі [12, с. 756; 13, с. 104; 14, с. 896]. На наш погляд, те, що Кьолер звертався з пропозицією розкопати кургани Харківщини саме до В.Н.Каразіна свідчить на користь того, що його ім'я було досить відоме у середовищі провідних археологів Росії того часу. Можливо, В.Н.Каразін проводив археологічні розкопки неоднаразово, але, на жаль, цього ми не можемо ні стверджувати, ні заперечувати, бо під час пожежі В.Н.Каразін втратив велику частину своїх паперів і тому останні статті, пов'язані з історією, він писав по пам'яті [11, с. 602]. З певною мірою впевненості, можна припустити, що під час тієї пожежі загинули й деякі листи й інші папери, з яких можна було б дізнатися про діяльність засновника Харківського університету на археологічній ниві. Підтвердженням цієї думки є рядки з вище згаданого листа Кьолера до В.Н.Каразіна: "...Прошу Вас, М.Г. продолжать удаивать меня Вашей переписки. Примите уверение в совершенном почтении, с коим имею честь быть Вашим М.Г. покорнейшим и преданнейшим слугой" [14, с. 896]. Ці слова свідчать про те, що листування з В.Н.Каразіним тривало вже деякий час і останній був дуже зацікавлений у ньому. Але, на жаль, нам нічого не відомо про зміст цього листування, бо інших листів Кьолера до В.Н.Каразіна не зберіглося.

Ще одним яскравим доказом того, що В.Н.Каразін був дуже зацікавлений в археологічних дослідженнях, особливо на Харківщині, є його реакція на початок роботи у цьому напрямку В.В.Пассека: "Спасибо, и спасибо Вадиму Васильевичу Пассеку за предприятие исследовать могилы полуденных губерний! Да увенчает его Бог вожделенным успехом" [9, с. 127].

Таким чином, розглянутий матеріал, на наш погляд, є яскравим свідченням того, що В.Н.Каразін мав безпосереднє відношення до археологічної науки і займався не лише популяризацією старожитностей, а й проводив власні розкопки і дослідження.

1. Тихий Н. В.Н.Каразин. Его жизнь и общественная деятельность. – К., 1905.
2. Слюсарский А.Г. Василий Назарович Каразин. – Харьков, 1952.
3. В.Н.Каразин (1773-1842): Библиография. – Харьков, 1953.
4. Записки о достопримечательностях Москвы // Украинский вестник. – 1818. – май. – С. 121-143; июнь. – С. 245-253.
5. Формозов А.А. Страницы истории русской археологии. – М., 1986.

6. Ходаковский З. Проект ученого путешествия по России для объяснения древнейшей славянской истории // Сын отечества.– 1820.– № 33-36, 38-40.
7. Формозов А.А. Очерки по истории русской археологии.– М., 1961.
8. Каразин В.Н. О древностях Слободско-Украинской губернии // Сочинения, письма и бумаги В.Н.Каразина. – Харьков, 1910.
9. Каразин В.Н. Дополнение к статье о наших древностях, напечатанной в предыдущем номере // ХГВ.– 1839.– № 20.
10. Кропоткин В.В. Клады римских монет в Восточной Европе // ВДИ.– 1951.– № 4.
11. Каразин В.Н. Взгляд на украинскую старину (1842) // Сочинения, письма и бумаги В.Н.Каразина.– Харьков, 1910.
12. Энциклопедический словарь Бронгауз и Ефрон: Биографии. В 12 томах: Дюма – Клейн. – М., 1994.–Т. 5.
13. Жебелев С.А. Введение в археологию. История археологического знания.– Пг., 1923. – Ч. 1.
14. Письма разных лиц к В.Н.Каразину // Сочинения, письма и бумаги В.Н.Каразина.– Харьков, 1910.

Список умовних скорочень:

ВДИ – Вопросы Древней истории.

ХГВ – Харьковские Губернские Ведомости.

Стрілець В.В.

Люботинська сотня Харківського полку та її сотники

Територія Слобожанщини заселялася переселенцями з Правобережної України протягом XVII ст. На нових землях переселенці зберігли військово-адміністративний козацький устрій. У 50-60 рр. XVII ст. на Слобожанщині було створено 4 козацькі полки: Сумський, Охтирський, Острогоський та Харківський. У 1685 р. з Харківського полку виділився окремих Ізюмський [1, с.73]. Останні два полки, які у 1731 р. мали 40 сотень [2, с.73], розташовувалися на території сучасної Харківської області. Царський уряд надавав широку автономію краю в межах полкової організації, і, в той же час, з політичних мотивів не допускав об'єднання всіх слобідських полків під керівництвом однієї особи. Кожний полк зносився з урядом окремо. Спочатку полки були підпорядковані Розрядному приказу, а потім (у 1688 р.) були передані Великоросійському, а з 1700 р. – Посольському приказу